

Τά λόγια σου σάν μέλι

Τὰ νόγια σου σαν μέλι

(Ψαλμός 118, στίχος 103)

ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΑΝΑΓΝΩΣΕΙΣ ΤΩΝ ΨΑΛΜΩΝ

Ἐπιμέλεια ἔκδοσης
π. Βασίλειος Θεορόμος

Ἐν πλω̃

© Έκδόσεις Έν πλῶ
Κολοκοτρώνη 49, Αθήνα 105 60
Τηλ.: 210 3226343 - Fax: 210 3221238
e-mail: info@enploeditions.gr
www.enploeditions.gr
facebook.com/enploeditions.gr

Α' έκδοση: Σεπτέμβριος 2012

ISBN: 978-960-9550-14-7

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Οί ἐντός παρενθέσεων ἀριθμοί δίπλα, στους τίτλους τῶν κειμένων
παραπέμπουν στους ἀντίστοιχους ψαλμούς πού τό κάθε κείμενο σχολιάζει

Εἰσαγωγή: π. Βασίλειος Θερμός _____	
«Θά ἀναγγεῖλω τό ὄνομά σου στ' ἀδέλφια μου, μέσα σέ ὅλη τή σύναξη θά σέ ὕμνῶ»	13
Φώτης Κόντογλου Δόξαζε, φυγή μου, τόν Κύριο (145)	23
Μέρος Α' _____	
Μ. Ἀθανάσιος Τί περιλαμβάνεται στους Ψαλμούς	27
Ἀλέξανδρος Κακαβούλης Ψυχογραφία τοῦ πιστοῦ μέσα ἀπό τήν ποίηση τῶν Ψαλμῶν (17, 26, 82, 102, 115) Ποιητικά κείμενα προσευχῆς	41
Ἁγ. Ἰωάννης Χρυσόστομος Περί τῆς μελωδίας τῶν Ψαλμῶν	61
Μέρος Β' _____	
Ἀρχιμ. Εὐσέβιος Βίττης Γιά τήν ἀποκάλυψη τοῦ νοήματος (118)	65
Σωτήρης Γουνελᾶς Ἀνάγνωση Ψαλμῶν (22, 49, 73)	67
Μιλτιάδης Κωνσταντίνου Ἡ στηλίτευση τῆς διαφθορᾶς (13)	75
Ἀναστασία Γκίτση Λυχικόν ψυχωφελές (29)	91
π. Θεμιστοκλῆς Μουρτζανός Ποιός εἶναι ὁ μακάριος; (1)	105

Νατάσα Κεσμέτη	
Άπό τόν Πεντηκοστό στόν Εἰκοστό Δεύτερο:	
Τό ἀποσπασματικό χρονικό μιᾶς ἀκρόασης (22, 50).....	115

Μέρος Γ΄ _____

Φώτης Κόντογλου	
Μετάφραση Ψαλμῶν παθημάτων (3, 6, 68).....	129

π. Δημήτριος Θεοφίλου	
Θυμίαμα προσευχῆς,	
στήν ἐλπιδοφόρα προσδοκία τοῦ Μεσσία (140, 141).....	133

Πανωραία Κουφογιάννη	
Ψαλμός ΡΛ΄ (130) Σχόλιο ἀπό ἕναν πιστό τοῦ 21ου αἰῶνα.....	145

π. Χρυσόστομος Τύμπας	
Μία ἐσωτερική ἀνάγνωση τῆς προσωπικῆς ψυχῆς	
μέσα ἀπό τήν ἱστορική ἀφήγηση (77).....	149

Πανωραία Κανελλοπούλου	
Γράμματα στόν Ἔναν Ποιητή (26, 33, 39).....	161

π. Σπυρίδων Βασιλάκος	
«Πῶς διαγράψω, Δέσποτα,	
προσώπου Σου τήν θέαν;» (50).....	175

π. Χαράλαμπος Παπαδόπουλος	
Ψηλαφήσεις νοήματος σέ ρευστά τοπία (125).....	189

Μέρος Δ΄ _____

Ἀρχιεπίσκοπος Ἀμερικῆς Δημήτριος	
Οἱ Ψαλμοί ὡς ἀναζήτηση τοῦ Θεοῦ.....	199

Φώτης Κόντογλου	
Μετάφραση ἱκετευτικῶν Ψαλμῶν (87, 101).....	201

Μ. Βασίλειος	
Ὅσοι πιστεύουν θά σωθοῦν (33).....	205

π. Ἀθανάσιος Παραβάντσος	
Οἱ περιπέτειες τῆς ἐπιθυμίας (41)	209
Μάρω Βαμβουνάκη	
Ἦ ἔλαφος ψυχή (22, 41, 138)	219
Στῆβεν Μιούζ	
«Αὐτὴ δὲν εἶναι ἡ προσευχὴ ἑνὸς πεθαμένου» (87)	
Τὰ παράδοξα τοῦ Ψαλμοῦ 87	227
Κωνσταντῖνος Ἐμμανουηλίδης	
«Παραπτώματα τίς συνήσει;»	
Σκέψεις πάνω στὴν ἐνοχή (18)	239
π. Σωφρόνιος Γκουτζίνης	
Ἦ ἀναζήτηση τοῦ προσωπικοῦ Θεοῦ (42)	253
Ἑλένη Καραγιάννη	
Ἦ ἀέναντος ἐπιθυμία (41)	257
Μέρος Ε΄ _____	
Φώτης Κόντογλου	
Μετάφραση δοξολογικῶν Ψαλμῶν (8, 103)	269
Δημήτρης Καραγιάννης	
Κάθε ἀνάσα καὶ «εὐχαριστῶ» (102)	273
Ἀνώνυμὸς τις εὐλογημένος	
Ἐξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ...	
ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ (135)	283
Ἀντὶ ἐπιλόγου.....	287
Οἱ ψαλμοὶ ποῦ ἀκούγονται στίς ἀκολουθίες μας.....	289
Γιὰ περαιτέρω μελέτη.....	291
Βιογραφικὰ συγγραφέων.....	293

«Τί σημαίνει τό “ψάλατε συνετώς”;
(Ψαλμ. 46: 8)

Ὅτι εἶναι γιά τίς τροφές ἡ αἴσθησις τῆς ποιότητος κάθε εἴδους τροφῆς, αὐτό εἶναι καί ἡ σύνεσις στούς λόγους τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Διότι λέγει ὅτι “ὁ λάρυγγας γεύεται τίς τροφές καί ὁ νοῦς διακρίνει τά λόγια” (Ίώβ 12: 11). Ἄν λοιπόν κάποιος ἐπηρεάζεται στήν ψυχή του ἀπό τή δύναμη κάθε λόγου, ὅπως ἐπηρεάζεται στή γεύση ἀπό τήν ποιότητα κάθε εἴδους τροφῆς, αὐτός ὁ ἄνθρωπος ἐκπλήρωσε τήν ἐντολή πού λέγει “ψάλατε συνετώς”».

(Μ. Βασιλείου Ὅροι κατ’ ἐπιτομήν,
Ἑρώτησις 279, ΕΠΕ 9, 349)

π. Βασιλείου Θερμοῦ

«Θά ἀναγγείλω τό ὄνομά σου στ' ἀδέλφια μου,
μέσα σέ ὄλη τή σύναξη θά σέ ὑμνῶ»
(Ψαλμ. 21: 23)

Ὁ ἄνθρωπος πρῶτα αἰσθάνθηκε καί μετά συλλογίσθηκε, πρῶτα προσευχήθηκε καί κατόπιν θεολόγησε. Ἡ ἀποκάλυψη τοῦ ζῶντος Θεοῦ σεβάστηκε αὐτή τήν ἀνθρωπολογική σταθερά. Καί φιλανθρώπως ποιούσα, παραχώρησε τήν θεολογούσα διάνοια ὡς συνοδοιπόρο στή φλεγόμενη καρδία. Γιά νά μή χαθεῖ στόν δρόμο τοῦ ἀχανοῦς καί πολυεπίπεδου αἰσθήματος.

Οἱ Ψαλμοί λειτουργοῦν ὡς μιά τέτοια πυξίδα. «Οἱ Ψαλμοί εἶναι κατ' ἀρχάς ποιήματα πού ἀνυψώνουν στό ἐπίπεδο τῆς ὁμιλίας, τῆς γραφῆς, καί τέλος τοῦ κειμένου, θεμελιώδεις στιγμές τῆς θρησκευτικῆς ἐμπειρίας... Τά συναισθήματα θά παρέμεναν ἀδιαμόρφωτα ἐάν δέν ἀρθρώνονταν μέσα στή γλώσσα: ἀπό αὐτή τήν ἀποψη ἡ προσευχή εἶναι τό πιό πρωτόγονο καί τό πιό ἀρχέτυπο γλωσσικό ἐνέργημα πού δίνει μορφή στή θρησκευτική ἐμπειρία»¹.

Ἡ ποίηση προορίζεται ἀνάκαθεν γιά τά μή συμβατικά, γιά τά οὐσιώδη, γιά τά «ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ πολύτιμα» (Α' Πέτρου 3: 4). Καί ὅταν δεχθεῖ τήν εὐλογία νά ἐκφέρεται συλλογικά στά πλαίσια τῆς Λατρείας, «ἐν ἐνί στόματι καί μιᾷ καρδίᾳ», τότε ἐπιτελεῖ τό ἀναντικατάστατο ἔργο νά

---

¹ Paul Ricoeur Ἔς σκεφτοῦμε τή Βίβλο, ἐκδ. Ἱερός Ζωῆς, 2005, σ. 280.

ένώνει τὰ «πολύτιμα» τῶν πιστῶν σέ ἕνα, τούς ἐκπαιδεύει νά συμφωνοῦν στίς καίριες προτεραιότητες, προσανατολίζει τήν κοινότητα τῆς ζωῆς τους πρὸς τὰ θεανθρωπίνως οὐσιώδη. Πρὸς «τά θυσιαστήρια Κυρίου τῶν δυνάμεων» (Ψαλμ. 83: 4).

Τό παλαιδιαθηρικό βιβλίο τοῦ Ψαλτηρίου εἶναι φυσικά σέ θέση νά σταθεῖ μέ ἀξιώσεις δίπλα στά ὑπόλοιπα βιβλία τῆς παγκόσμιας λογοτεχνίας πού περιέχουν προσευχές καί ἐξομολογήσεις, πού παρηγοροῦν καί στηρίζουν, πού ἐμπνέουν καί προβληματίζουν. Ἀποδεικνύεται ὅμως ἡ λειτουργική του χρήση ἐκείνη ἢ ὁποία ἀναδεικνύει τόν κρυμμένο δυναμισμό του καί δικαιώνει τήν ἐνώδυνη δημιουργία του. Ὁ προχριστιανικός «τοκετός» του ἐκπληρώνει τό «μέτρον ἡλικίας» του μόνο ἐσχατολογικά, ἀπό τήν καθ-ιέρωσή του «ἐν Ἐκκλησίᾳ πολλῇ».

Ἀκοῦμε καί προφέρουμε συνεχῶς λόγια ἀπό τούς Ψαλμούς, καί ὅμως παραμένουν οἱ μεγάλοι ἄγνωστοι τῆς Λατρείας μας. Δέν ὑπάρχει ἀκολουθία χωρίς ψαλμικούς στίχους καί παρ' ὅλα αὐτά οἱ περισσότεροι πιστοὶ ἀγνοοῦν τήν προέλευσή τους καί –τό χειρότερο– τό νόημά τους. Ἄν ἐξαιρέσουμε ἐλάχιστους συγκεκριμένους Ψαλμούς τούς ὁποίους ἐπαναλαμβάνουν ὅσοι τελοῦν τό ἀπόδειπνο ἢ διαβάζουν τήν παράκληση (καί σέ αὐτούς δυστυχῶς προσπερνώντας τὰ νοηματικά βάρη), τό πλῆθος τῶν δοξολογικῶν, εὐχαριστηρίων, ἱκετευτικῶν, προφητικῶν Ψαλμῶν ἀποτελεῖ ἄγνωστη χώρα. Πολλές φορές μάλιστα, ἀκόμη καί τακτικά ἐκκλησιαζόμενοι ὀνομάζουν ἐσφαλμένα «Ψαλμούς» τὰ τροπάρια. Ἴσως εἶναι φυσικό ἀφοῦ δέν τούς ἔχουν ἀκούσει νά ψάλλονται ὥστε νά δικαιώνεται ἡ ὀνομασία τους.

Τό γλωσσικό πρόβλημα τῆς Λατρείας εἶναι ὑπαρκτό καί ζητᾶ λύση ἐπιτακτικά, ὅσο καί ἂν κάποιοι ἀδελφοὶ ἐπιμένουν νά ἐθελοτυφλοῦν. Καθώς οἱ πιστοὶ ἐκτίθενται σέ ὁλό-

κληρους Ψαλμούς (σέ παρακλήσεις, ευχέλαια, άγιασμούς, όρθρους, μικρές και μεγάλες ώρες) ή σέ μεμονωμένους στίχους τους (σέ έσπερινούς, Λειτουργίες, γάμους, βαπτίσεις), βρίσκονται μπροστά σέ κάποιου είδους «τοιχο» πού έμποδίζει τή γνωστική πρόσβαση. Δέν είναι τό πών φυσικά αυτή, αλλά άποτελεί ούσιώδες συστατικό τής ολόπλευρης ενεργητικής συμμετοχής στό θαύμα τής Λατρείας. Δέν είναι χωρίς σημασία ότι ο Άπόστολος Παύλος, μιλώντας για τήν ανάγκη ίεραποστολής, εκφράζει τήν εϋλογη άπορία «πώς θά άκούσουν χωρίς νά τούς κηρύξει κάποιος;» (Ρωμ. 10: 14), άποκαλύπτοντας έτσι τή στενότητα σύνδεση μεταξύ λογικής πρόσληψης και δημιουργίας ενδιαφέροντος.

Η προσέγγιση στά νοήματα γεννά θάμβος και έκπληξη, συγκλονισμό και εϋγνωμοσύνη. Ο άκροατής ή αναγνώστης αισθάνεται πόσα παρόμοια βιώματα μοιράζεται μέ συνανθρώπους του πού έζησαν κάποιες χιλιάδες χρόνια πριν. Άντιλαμβάνεται ότι δέν είναι μόνος στή χαρά και στήν άπελπισία. Γεύεται τήν ένότητα τής ανθρωπότητας. Τό σημαντικότερο, νιώθει νά άνοίγει ένωπιόν του ένας νέος κόσμος θεολογικών άληθειών και πνευματικού βάθους. Γίνεται μέτοχος τής θεοκεντρικής στάσης του ψαλμωδού, άφου όλες τίς πτυχές τής ζωής του τίς άνάγει και τίς άποδίδει στον Δημιουργό του, κάτι πού έχει τόσο ανάγκη ο σημερινός εκκοσμικευμένος άνθρωπος. Τό βίωμα των Ψαλμών «σφάλω αλλά δέν παύω νά είμαι δικός Σου, άμαρτάνω αλλά σέ Σένα προσέρχομαι ξανά, κλονίζομαι αλλά ξανασηκώνομαι κοιτώντας προς Έσένα» δημιουργεί ένα ασφαλές σημείο αναφοράς και έναν σταθερό δείκτη πορείας στή σημερινή σύγχυση.

Ένα ιδίωμα τής ψαλμικής γλώσσας πού ίσως γεννά έρωτήματα στον αναγνώστη είναι ότι συχνά ο ένεστώτας χρόνος (παροντικός) εναλλάσσεται μέ τον άόριστο (παρελθον-

τικό). Ἡ ἐν λόγῳ ἐβραϊκὴ ἰδιομορφία ἔχει ψυχολογικὸ ἀντίκρουσμα: μόνο «στὸν Ἰσραὴλ ἡ δοξολογία ἀποτελεῖ ἐπακόλουθο τῆς βεβαιότητος ὅτι ἡ παράκληση ἔχει εἰσακουσθεῖ»², ἔστω καὶ ἂν ὁ Θεὸς κατοικεῖ στὸν οὐρανὸ καὶ ὁ ἄνθρωπος στὸ βάθος τῆς ἀβύσσου. Ἔτσι «δέν νοεῖται παράκληση χωρὶς ἐξύμνηση, δέν νοεῖται ἐξύμνηση χωρὶς παράκληση. Ἡ δέηση χωρὶς δοξολογία εἶναι ἀπελπισία, εἶναι ἡ πλήρης ἀπουσίας ἐλπίδας· ἡ δοξολογία χωρὶς δέηση εἶναι ἔπαρση, εἶναι αὐταρέσκεια»³. Αὐτὸς ὁ συνδυασμὸς ἀνάγκης καὶ δύναμης, ἔλλειψης καὶ περισσείας, ἀγωνίας καὶ ἐλπίδας, κρατᾶ τὸν προσευχόμενον σὲ μιὰ σωστικὴ ἰσορροπία.

Κεντρικὸ γνῶρισμα τοῦ Ψαλτηρίου εἶναι ὁ πλοῦτος τῶν συναισθημάτων, κάθε εἶδους. Τὸ χαρακτηριστικὸ αὐτὸ ἔχει σημαντικὲς θεολογικὲς προεκτάσεις: τὴν ἀποδοχὴ τῆς πλήρους ἀνθρωπινότητος μέσα στὴν ἐκκλησιαστικὴ λατρεία. Ἄν ἐπιπλέον λάβει κανεὶς ὑπόψη πῶς στοὺς μεσσιανικοὺς Ψαλμούς (μέ κυριότερο ἐκπρόσωπο τὸν 21ο) ἐκφράζεται πληθώρα συναισθημάτων (καὶ δὴ ἔντονων) ἀπὸ τὸν Ἴδιο τὸν Μεσσία, ποιητικῇ ἀδείᾳ, τότε ἄγεται στὸ ἀσφαλὲς συμπέρασμα πῶς ἡ Ἐνανθρώπησι τοῦ Χριστοῦ περιλαμβάνει ὁλόκληρο τὸ φάσμα τῶν διακυμάνσεων τῆς ἀνθρώπινης φύσης, πλὴν ἁμαρτίας. Γνωστὸ ἤδη καὶ εὐλογο τὸ συμπέρασμα, ἀλλὰ καθόλου αὐτονόητο καὶ κατακτημένο γιὰ ὅλους τοὺς πιστοὺς μας.

Πῶς θὰ ἦταν ἄραγε μιὰ ζωὴ τοῦ χριστιανοῦ πού θὰ βίωνε σὲ ὅλες τίς πτυχὲς τῆς τῆς Ἐνανθρώπησι; Πού θὰ ἀντιλαμβανόταν πῶς ἡ Θεολογία πηγάζει ἀπὸ καὶ ἐπαληθεύεται στὴ συγκεκριμένη ἀνθρώπινη ὑπαρξὴ τοῦ «ἐδῶ καὶ

² André LaCocque Ἄς σκεφτοῦμε τὴ Βίβλο, ἐκδ. Ἄρτος Ζωῆς, 2005, σ. 252.

³ ὁ.π., σ. 254.

τώρα», ή όποία ύποφέρει, ποθει, μισεί, άγαπα, χαίρεται, όνειρεύεται, δυσπιστεί, έμπιστεύεται, άπογοητεύεται, συγχωρεί, και συνάμα προορίζεται για τήν «κατάπαυσιν Αυτού εις αιώνα αιώνος» (Ψάλμ. 131: 14), για τήν έρχομένη Βασιλεία; Πού θά πειθόταν έν τέλει ότι τό Ψυχολογικό προορίζεται για τό Όντολογικό, εκβάλλει σέ αυτό και δικαιώνεται μόνο σέ αυτό; Χρειαζόμαστε τίς άφηρημένες έννοιες, αλλά μόνο για νά ύπηρετήσουν τή σωτηρία ζωντανών πλασμάτων. Διψοϋμε για καθολικότητα αλλά νά πού ό δρόμος γι' αυτή περνά μόνο μέσα από τή μερικότητα του καθενός μας.

Τό Ψαλτήρι, μέ άλλα λόγια, άποτελεί ένα πολύτιμο και μή έπαρκώς άξιοποιημένο όπλο στην πνευματική μάχη κατά του άτυπου δοκητισμοϋ ή του πουριτανισμοϋ πού έχουν διεισδύσει διαβρωτικά στό εκκλησιαστικό φρόνημα από αιώνων. Είμαι τέτοια δέ ή δύναμη και ή έπιμονή αυτών των στρεβλωτικών νοοτροπιών ώστε δέν τους έφθανε ό παραγκωνισμός των Ψαλμών και ή κατάργηση τής ψαλμώδησής τους στη Λατρεία, αλλά έπινόησαν και άλλον, δήτην όρθόδοξο (!), τρόπο άχρήστευσης των ψαλμικών νοημάτων και συγκινήσεων. Τή μονότονη άνάγνωσή τους, τή στερημένη από κάθε χυμό συμμετοχής, μέ σκόπιμη ίσοπέδωση τής φωνής ή και μέ άμετρη βιασύνη, ώσάν τό ζητούμενο νά είναι άπλως νά προφέρουμε μερικές λέξεις, νά εκτελεσθεί τό «τυπικό». Ένα τεχνητό ιδεολόγημα, δηλαδή, προκειμένου τελικά νά έξαφανισθεί τό ανθρώπινο πρόσωπο. Καταντά τραγικό ό τρόπος τής Λατρείας νά άκυρώνει τή δύναμη τής Ένανθρώπησης.

Αλλά άς ύποθέσουμε προς στιγμήν πώς οί Ψαλμοί στίς ακολουθίες μας διαβάζονται μέ ευλάβεια και ευκρίνεια. Τολμω νά εκθέσω δημοσίως τή διερώτηση πού έχει άπασχολήσει καιρό τώρα τον νοϋ και τήν καρδιά μου: μήπως ή «οϋδετεροποίηση» των Ψαλμών τήν όποία έπέφερε ή

«χύμα» ανάγνωσή τους (έννοῶ τὰ «καθίσματα» ἐσπερινοῦ καί ὄρθρου πού διαβάζονται στά μοναστήρια) συνετέλεσε καθοριστικά στήν ἰσχύνητα καί τήν ἀφυδάτωση τῶν λατρευτικῶν μας βιωμάτων;⁴

Μήπως ἐπαναλήφθηκε τό γνωστό σενάριο τῆς ἀχρήστευσης τῶν «ἐπικίνδυνων» κειμένων καί ἐννοιῶν μέ «εὐλαβεῖς» μεθόδους; Ἐκ πρώτης ὄψεως τί εὐλαβέστερο τῆς συνήθειας νά διαβάζεται (στά μοναστήρια) ὀλόκληρο τό Ψαλτήριο κάθε ἐβδομάδα; Πόσο βοήθησε, ὅμως, ἡ ἐξοικείωση τῶν μοναχῶν μέ αὐτό στή συνειδητοποίηση τουλάχιστον ἀπό αὐτούς (δέν τολμῶ κἄν νά διερωτηθῶ γιά τόν μέσο πιστό) ὅτι π.χ. γιά Κοινωνικό τῶν Κυριακῶν ἐπέλεγε ὁ στίχος «Αἰνεῖτε τόν Κύριον ἐκ τῶν οὐρανῶν» (Ψαλμ. 148: 1) προκειμένου νά ὑποδηλώσει τό περιεχόμενο τοῦ ἐσχατολογικοῦ ὕμνου τῆς «ὀγδῶς ἡμέρας»; Ἐπιλογή ἢ ὁποῖα ἔλαβε χώρα σέ ἐποχές κατά τίς ὁποῖες ἡ λειτουργική εὐσέβεια δέν εἶχε χάσει ἀκόμη τόν σύνδεσμό της μέ τήν εὐχαριστιακή θεολογία καί μέ τήν ἐκκλησιολογία, ὅπως δυστυχῶς ἔχει συμβεῖ ἐν πολλοῖς σήμερα ὅποτε σέ κάποια μοναστήρια τελοῦν τήν κυριακάτικη Λειτουργία μέ λίγα φῶτα «γιά περισσότερη κατάνυξη»...

---

⁴ Θεωρῶ πολύ πιθανό ἡ «χύμα» ἀνάγνωση τῶν Ψαλμῶν νά ἀντικατέστησε τήν ἐξάλειψη τῶν εὐχῶν τῆς Λειτουργίας ἀπό τήν ἀκοή τῶν πιστῶν, ἀποπειρώμενη νά «θεραπεύσει» τό κενό πού αὐτή ἄφησε, ἀφοῦ δέν εἶναι ἀνεκτό αἰσθητικά καί κουράζει νά ἐκφέρονται ψαλλόμενα ὅλα τὰ λόγια τῆς Λατρίας. (Ἡ ἐκφορά τῶν εὐχῶν διατηροῦσε πρίν τήν ἐπιθυμητή ἀρμονία μεταξύ ἀνάγνωσης καί μέλους). Ἀσφαλῶς ἀπαιτεῖται εἰδική ἱστορική λειτουργιολογική ἔρευνα γιά νά ἀποδείξει ποιό ἐκ τῶν δύο προηγήθηκε. Ἡ δική μου ὑπόθεση ἐργασίας εἶναι πῶς ἡ παλιά ἰσορροπία μεταξύ μέλους καί «χύμα» ἀνάγνωσης (τήν ὁποῖα ἱκανοποιοῦσαν ἀντίστοιχα τό μέλος τῶν Ψαλμῶν καί ὕμνων καί ἡ ἀνάγνωση τῶν εὐχῶν) ἀπό κάποια περίοδο καί μετά ἀποκαταστάθηκε (τρόπος τοῦ λέγειν) μέ στρεβλό τρόπο: ἀποσιώπηση τῶν εὐχῶν καί πεζή ἀνάγνωση τῶν Ψαλμῶν. Ἄν ἡ ὑπόθεση αὐτή ἀληθεύει, «δύο καί πονηρά» προσέκυψαν ὡς κληρονομιά στήν ἐποχή μας, διπλῆς χριζήντα διορθώσεως.

Πάντως ὁ μεγάλος Παπαδιαμάντης, ὡς ἐλεύθερο πνεῦμα, τολμᾷ νά θρηνεῖ: «Ἄ! ἔμελλον ἄρα τοῦ Προφητάνακτος οἱ θεσπέσιοι ὕμνοι ἀπό φαλμῶν νά καταντήσωσιν ἀνάγνωσις νυστακτική, καί ὡς ἀνάγνωσις νά παραλείπωνται ὅλως, ὡς φορτικόν τι καί παρέλκον!»⁵. Πολλά θά κέρδιζε, φρονῶ, ἡ «ἐν Πνεύματι καί ἀληθείᾳ» Λατρεία ἂν οἱ Ψάλμοί ἄρχιζαν νά ψάλλονται ξανά, φυσικά ἀπό ὀλόκληρο τό ἐκκλησίασμα. Στό σημεῖο αὐτό χρωστοῦμε χάριτας στήν Ἱερά Μονή Σίμωνος Πέτρας γιά τήν ἱστορικῆς σημασίας ἔκδοση μελοποιημένων Ψαλμῶν («Ψαλτήριον τερπνόν»), ἕνα βῆμα πού διαθέτει τό δυναμικό νά προετοιμάσει ἐπόμενους σταθμούς τῆς ποθητῆς λειτουργικῆς ἀνανέωσης.

«Ὁ π. Δημήτριος Στανιλοάε ἀριστοτεχνικά διαζωγραφίζει τήν ὀρθόδοξη ἀνθρωπολογία γράφοντας: “Ὁ ἅγιος Μάξιμος ἐνώνει πάντοτε τά ἔργα καί τή γνώση μέ τόν ἐνθουσιασμό πού γίνεται ὕμνος. Τό ἄσμα διευρύνει τίς θεωρητικές καί πρακτικές δυνάμεις τῆς ψυχῆς, ἀνοίγει τούς ὀρίζοντες τῆς πραγματικότητας πού εἶναι γνωστή καί ἐκείνης πού μπορεῖ νά γνωριστεῖ. Κι ἀπό τό ἄλλο μέρος, οἱ δυνατότητες πού πραγματοποιήθηκαν καί οἱ ὀρίζοντες τῆς πραγματικότητας πού διευρύνθηκαν, παράγουν τόν ἐνθουσιασμό τῆς ψυχῆς. Ὑπάρχουν ἐνεργητικές καί γνωστικές δυνατότητες μέσα στή χαρά. Καί ὑπάρχουν δυνατότητες χαρᾶς μέσα στήν ἀγαθὴ ἐνεργητικότητα, πού ἀναπτύσει ὀρθά τήν πραγματικότητα, καθὼς καί μέσα στήν πραγματικότητα πού ἔχει γίνει γνωστή. Ἡ ἀγαθὴ καί ἀληθινὴ πραγματικότητα εἶναι χαρούμενη”⁶. Εἰλικρινά, ἀδυνατῶ νά βρῶ ἰσχυρότερη θεολογημένη κατάφαση τοῦ θυμικοῦ ἀπό τά χρόνια

⁵ Στό Χριστό, στό κάστρο.

⁶ Σχόλια στή *Μυσταγωγία* τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ, ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας, 1973, σ. 240-241. (Ἐμφαση δική μου).

τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ! Πρόκειται γιά τόν θρίαμβό του στή Λατρεία, τή θέση του τήν ὁποία τόσο ἄδικα στερήθηκε καί ἀκόμη στερεῖται στόν τόπο μας!»⁷.

Μέ τό βιβλίο ἐτοῦτο θεωροῦμε ὅτι ἐκπληρώνουμε μικρό μόνο μέρος τοῦ χρέους πού ὀφείλεται στούς ἀδελφούς μας οἱ ὅποιοι στή ζωή τους παλεύουν σέ κλίματα παρόμοια καί πλέουν σέ νερά σάν ἐκεῖνα πού χαρτογραφοῦν οἱ Ψάλμοι, εἴτε ἐντός εἴτε ἐκτός τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ δική μας ταπεινή προσπάθεια θά χαίροταν ἄν ἐπετύγχανε νά δώσει στόν ἀναγνώστη μιά μικρή ἐμπειρία ἀπό αὐτό τό ψαλμικό νοηματικό χρυσωρυχεῖο, μιά πρώτη γεύση ἀπό αὐτό τό θεανθρώπινο ποτήριο πνευματικῆς ἐμπειρίας. Ὅταν σχεδιάζαμε αὐτή τήν ἐκδοση δέν ἤμαστε σέ θέση νά γνωρίζουμε ὅτι θά ἔβλεπε τό φῶς σέ ἐποχή διαλυτικῶν τάσεων τῆς ἐλληνικῆς κοινωνίας πού συνοδεύονται ἀπό πολλή ὀδύνη. Προσευχόμαστε νά ἐπιτελέσει παρηγορητική καί ἐπουλωτική ἀποστολή.

Συμπεριλάβαμε στούς συγγραφεῖς τόσο ψυχιάτρους καί ψυχολόγους ὅσο καί λογοτέχνες καί θεολόγους, μέ στόχο νά καλύψουμε ἕνα εὐρύ φάσμα προσεγγίσεων, ἀφοῦ ὑπάρχουν πάμπολλοι τρόποι προσέγγισης καί ἀξιοποίησης τῶν βιβλικῶν κειμένων⁸. Τούς ἀφήσαμε ἐλεύθερους νά σχολιάσουν ὅποιον Ψᾶλμό προτιμοῦν καί μέ τόν τρόπο πού ἐπιλέγουν, ἐπειδή ἡ ἐλευθερία τους αὐτή θά ἀναδείκνυε τελικά (ὅπως καί συνέβη, πιστεύω) τήν ποικιλία καί τήν ἀπλοχω-

⁷ π. Βασιλείου Θερωῦ «Σύνεσις» καί «παράνοια»: γιά τή μετάφραση τῆς Λατρείας μας, ἐκδ. Γρηγόρη, 2007.

⁸ Ὁ «ἀνώνυμος» εἶναι κάποιος πολύ ἀκριβός φίλος, πού προσωπικά τοῦ χρωστῶ πολλά, ἀλλά πού δέν θέλησε νά παραδώσει τό ὄνομά του στόν δημόσιο ἔπαινο. Χαίρομαστε ἐπίσης πού περιλάβαμε καί μιά συμβολή-μαρτυρία ἐκτός τῶν συνόρων, σφυρηλατημένη στό ἀμόνι τῆς ἀμερικανικῆς γῆς ἀπό τό ἐπώδυνο σφυρί τοῦ πολέμου.